

Ladislav Babić

Proživjeti slobodan

*Roden slobodan, slobodan kao što vjetar puše
Slobodan kao trava što raste
Roden slobodan da slušaš svoje srce*

*Živi slobodno i ljepota te okružuje
Svijet te još zadivljuje
Svaki put kad pogledaš prema zvijezdi*

*Ostani slobodan, gdje vas zidovi ne dijele
Slobodan si koliko i plima što grmi
Nema potreba za skrivanjem*

*Roden slobodan život je vrijedan življena
Ali vrijedan življena samo
Jer si rođen slobodan*

Ostanite slobodni..., (Don Black)

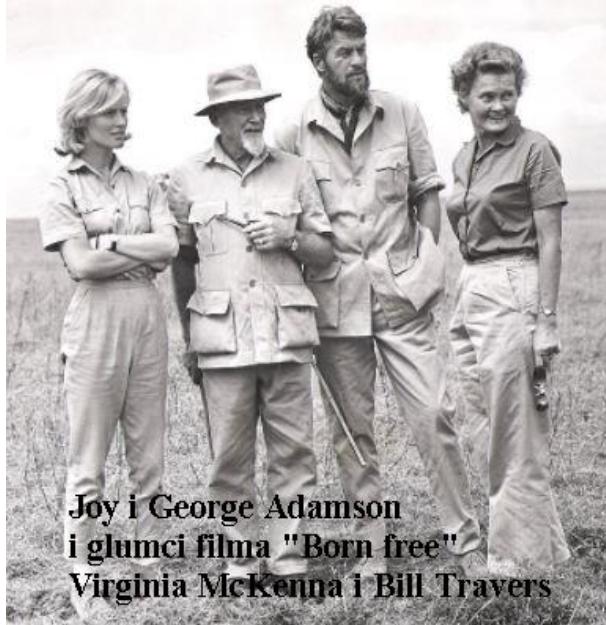
Jeli to moguće? Teško. Da li je čovjek zaista rođen slobodan, ili je slobodu izgubio onaj čas kad je počeo graditi strukturu (državu) - što čini do danas - zalud se pitajući gdje, i kada ju je u međuvremenu izgubio? Novorođenčad već se rađa neslobodna, sputana zakonitostima koje, ne da nisu prirodne, već ih je čovjek sam nametnuo strukturi koju gradi i „usavršava“, od samih početaka tako podjarmljujući čak i nerođene. Može li rob roditi slobodnog čovjeka? Može samo roba, a on je onda prinuđen boriti se za svoju slobodu odasvud pritješnjen robljem

prilagođenom ropstvu, jer – parafrazirajmo poznatog pisca - „*smrđi, ali je barem toplo*“ u tom ropskom glijezdu. Od pamтивјека до ових времена, они који су shvatili stanje stvari želeći ga promijeniti, nailaze na otpor većine коју moraju pridobiti za svoje ideje, jer она želi svima naturiti svoje viđenje (paradoksalно, као и они што то настоје promijeniti!). Društva ne toleriraju različitosti, ма kolико се у то заклинјала, ни унутар себе, али ни у односу на друге zajednice којима настоје nametnuti vlastito viđenje односа међу људима. Да не приčамо sad о seksualno drukčije orijentiranima, о patrijarhatima, односима према „*rasama*“ или другим narodima, dapače – о односу према cjelokupnoj prirodi у okviru које људи marljivo grade kaveze svog robovanja.

Može ли се desiti da društva toleriraju socijalizam у својем susjedstvu, ако сама imaju kapitalističke odnose (или obrnuto), primjerice? Ne može! Што је tome uzrok, где га moramo tražiti? Odgovor је, у interakcijama između људи и društava, jer ni jedinka, niti društvo којега је pripadnik nisu izolirani od drugih. У тој interakciji javljaju se proturječnosti које људи nisu sposobni, или naprsto ne žele izbjegći, sveđ naturajući – milom ili silom (ма које vrste) своја viđenja drugима, dok ih isti ne prihvate, попут *mema* šireći udresirano, међу још до јућер истомислеће drugove. No, mora ли tome zaista biti tako, јели то zbiljski neizbjegно, или mi naprsto nismo у stanju shvatiti značenje tolerancije različitosti (пustimo načas у stranu ширу etičku stranu problema), prihvaćanje drukčijosti, prepuštajući јој да се sama mijenja ili opstoji bez našeg miješanja? Moguće to slijedeći primjeri dovode u sumnju.

Adamsonovi i lavica Elsa

Godine 1957., заштитник divljači George Adamson и njegova supruga Joy usvojili су и odgajali troje mладунaca, lavlje siročadi, од којих је dvoje kasnije završilo у roterdamskom зoolошком врту, а трећа – назvana *Elsa* – bila odgojena do svoje odrasle dobi. Sasvim suprotno lavljem karakteru (како га shvaćaju људи) bila je prijateljski raspoložena према људима, nesposobna за живот међу svojima у divljini, praktički – pripitomljeni „*kućni ljubimac*“. Sve dok Joy и George nisu shvatili да је она „*strano tijelo*“ међу људима, да pripada društву lavova rođenih slobodno, у divljini *kenijske savane*, te su odlučili vratiti је svojимa osposobivši је – obrnutim postupkom, који се pokazao mnogo teži od pripitomljavanja – животу у „*društvu*“ којему је pripadala по prirodi stvari.

Joy i George Adamson
i glumci filma "Born free"
Virginia McKenna i Bill Travers

Prema knjizi „Rođena slobodna“, u kojoj je Joy opisala priču odnosa lavice Else i Adamsonovih, snimljen je i prekrasan film „[Born free](#)“ (prikazivan u nas pod naslovom „Živjeti slobodno“). [Adamsonovi](#) su uspjeli u svojem naumu vrativši Elsu tamo gdje je istinski pripadala, a ona je preživjela idućih pet godina okotivši troje mladunčadi, i uginuvši od babezioze, bolesti krvi koju prenosi krpelj, slične malariji koja često zarazi obitelj mačaka.

Kao što zna svaki vlasnik (ha, vlasnik!) ma kojeg kućnog ljubimca, priučen na život s njime, teško je psihološki podnijeti njegov gubitak, bilo uginuća radi, ili jer se uspjelo spasiti ropstva bijegom u svijet kojemu zaista pripada. Tako bijaše i s *Adamsonovima*, ali su se uspjeli odhrvati vlasničkom mentalitetu nad živim stvorenjem, vrativši ga u sredinu gdje je *Elsa* bila istinski slobodna. Pouka? Ne se miješati u društva drukčija od našega, već ih prepustiti životu po vlastitim zakonitostima. Dresura živilih bića, životinja ili ljudi, nije drugo negoli sputavanje njihove iskonske prirode, pravljene od njih robova – ma kojim eufemizmom nastojali to zataškavati.

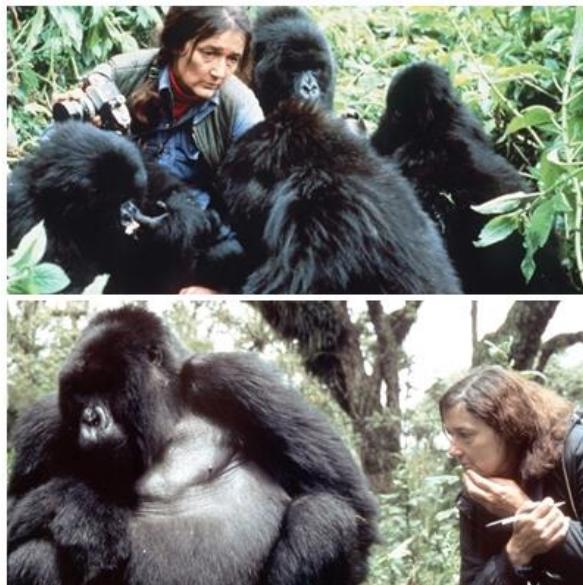
Valerie Jane Morris- Goodall

Još snažiji su slijedeći primjeri, poput onaj engleskinje Jane Goodall, koja je - nakon odlaska na *kenijsku farmu* prijatelja - postala sekretarica Louisa Leakeya, svjetski poznatoga paleontologa i arheologa, kome su trebali istraživači čimpanzi na terenu. Neškolovanu za posao koji je trebala obaviti (*Leakey* joj je osigurao školovanje) razvila se u poznatu primatologinju, antropologinju i etologinju. Smatra se najvažnijom stručnjakinjom za čimpanze na svijetu. Do njene pojave, čimpanze su izučavane u zoološkim vrtovima i na terenu, praćene iz daljine, što je ona stubokom promijenala. Proučavajući ih u *kenijskom nacionalnom parku Gombe*, postigla je postepeno da je prihvate kao članicu svog čopora, te ih je družeći se s njima mogla neposredno proučavati. Kako je to postigla? Najjednostavnije rečeno, postepenim približavanjem zajednici čimpanza, na namećući joj ljudski, već u potpunosti usvajajući njihov način života. Upravo stoga bijaše i prihvaćena u njihovo društvo. Više o njoj i izučavanjima kojima se bavila, možete naći u knjizi „Razlog za nadu“, prevedenu i na naš(e) jezik(e).

Dian Fossey

Nešto slično postigla je *američka zoologinja Fosey*, proučavajući gorile u *Ruandi* i *DR Kongu*, također – poput *Goodallove* – u neposrednom kontaktu s njima. Na isti način kao *Goodallova*, postepeno zadobijajući njihovo povjerenje, i prihvaćajući norme vladanja zajednice primata koju je proučavala. Bila je i poznati borac protiv krivolovaca, što ju je – čini se – i došlo glave. O njenom životu snimljen je poznati film „*Gorile u magli*“.

Timothy Treadwell

Američki ekolog i redatelj dokumentaraca, te osnivač organizacije za zaštitu medvjeda „*Grizzly People*“, Tim Treadwell, trinaest je ljeta živio među grizli medvjedima u *nacionalnom parku Katmai* na Aljasci.

O njegovom životu i strašnoj smrti (zajedno s djevojkom) snimio je *Werner Herzog* dokumentarni film „*Grizzly Man*“. I on je uspio u prihvaćanju od strane društva medvjeda, poinujići se njihovim pravilima života, ništa ljudsko (sem svog prisustva) ne namećući vrsti živećoj prema drukčijim standardima.

Već i ovi primjeri su dovoljni da pokažu i pouče nas životu s drugim zajednicama, neovisno od toga što se primjeri odnose na druge vrste. Ljudske zajednice ne razlikuju se biološki (sem nebitnih razlika poput boje kože, primjerice) – među njima postoje sociološke i kulturološke razlike uzrokovane različitom socijalnom evolucijom pojedinih društava. Ali, to ništa ne mijenja na stvari, dapače – jača pouku: ako je moguć suživot među vrstama, na način prihvaćanja njihovih životnih standarda, sčega onda to nije moguć unutar iste vrste koja se još ponosi pridjevom *Sapiens (Homo Sapiens)*? Jasno, to podrazumijeva da se skupine uzajamno moraju poštivati, ne namećući standarde (političke, religijske, seksualne,...) društvima koja su stekla drukčija socijalnoevolucijska iskustva tijekom svog postojanja. Nasilnog miješanja jedne zajednice u stanja druge s kojom postoji interakcija ne bi smjelo biti; vremenu bi trebalo prepustiti izglađivanje (ukoliko to uopće smatramo nužnim za uzajamno podnošenje) razlika među njima, prihvatići najbolje karakteristike jednih od drugih isključivo mirnim putem.

„Ratova“ među pripadnicima istovrsnih bioloških zajednica skoro da i nema (sto ne znači da nema individualnih sukoba, posebno potenciranih zarad statusnog položaja jedinki unutar zajednice), što ne treba shvatiti baš u absolutnom smislu. *Jane Goodall*, navodi – primjerice - u ranije spomenutoj knjizi slučaj nalik ratu među ljudima, moguće bolje našim sukobima na nacionalističkoj bazi. U poglavlju „Korijeni zla“ [prisjeća se](#):

„Nažalost, plemeniti čovjekoliki majmuni pripadali su svjetu bajki. Bit ćeemo svjedoci još mnogih slučajeva agresije među zajednicama, u kojima su neke vodile ubijanju mladunčadi. Ponekad su odnosi među „našim“ čimpanzama i „stranim“ ženkama iz drugih zajednica poprimale čudan oblik. Jednu od tih nesretnih ženki je uhvatila skupina odraslih mužjaka za vrijeme ophodnje južnom granicom svog područja. Popeli su se na drvo na kojem se hranila, s mladunčetom pripijenim uz trbuh. Očajnički je pokušavala umiriti odrasle mužjake koji su je opkolili, prilazeći im uz pokorno, krotko glasanje, čučeći, gotovo stisnuta uz granu. Na trenutak se učinilo da uspijeva u svojoj namjeri. Neki su od mužjaka čak počeli jesti. Kad joj se jedan od njih približio, pružila je ruku i dodirnula ga tipičnom poslušnom

kretnjom. Na to je on naglo poskočio, zagledao se u ruku koja ga je dodirnula, zgrabio pregrš lišća i snažno istrljao okaljanu dlaku. Nekoliko minuta poslije, svi su se mužjaci udružili u okrutnom napadu. Mladunče je uginulo a njezine su rane bile tako teške da se činilo gotovo nemogućim da će preživjeti, iako nismo saznali što se s njom poslije dogodilo... “ (str. 114)

„...To nije značilo da je sve bilo u redu jer su donedavno miroljubive čimpanze zapodjenule nešto što je preraslo u primitivno ratovanje. Sve je počelo kad se zajednica čimpanzi, čije sam pripadnike tako dobro upoznala, počela dijeliti. Sedam odraslih mužjaka i tri ženke sa svojim potomstvom počeli su sve više i više vremena provoditi u južnom dijelu područja kojim se čitava zajednica inače kretala. Godine 1972. bilo je očito da su te čimpanze stvorile posve novu i zasebnu zajednicu. Južna zajednica, Kahama odustala je od sjevernog dijela područja, dok se zajednica Kasakela našla uskraćenom za mjesta na jugu po kojima se prije slobodno kretala. Kad bi se mužjaci iz obje zajednice susreli u zoni razdvajanja, prijetili bi jedni drugima. Skupina ukojoj je bilo manje mužjaka ubrzo bi udustala i povukla se u svoj dio. To je bilo tipično teritorijalno ponašanje.

Međutim, od 1974. agresija je postala ozbiljnija. Svjedok prvog smrtonosnog napada bio je Hilali Matama, nadglednik u našoj ekipi. Šestorica Kasakela mužjaka tiho su se kretali prema južnoj granici svog područja gdje su našli na jednog od mladih Kahama mužjaka, na Godija, koji se sam, u miru, hranio. Kad ih je ugledao, pokušao je pobjeći, ali su ga zgrabili, srušili i čvrsto držali na tlu, gdje su ga Kasakela razbijajući tukli, gazili, udarali i grizli punih deset minuta. Potom su otisli i ostavili ga ležati na zemlji, slabašno cvileći. Polako je ustao, još uvijek cvileći, i bacio pogled za njima. Vjerojatno je podlegao ranama jer ga više nikad poslije nismo vidjeli.

Bio je to prvi u nizu okrutnih napada, koje je moćna Kasakela zajednica izvela nad pojedincima iz otpadničke zajednice. Slijedio je četverogodišnji rat. Žrtve nisu bili samo odrasli mužjaci nego i odrasle ženke. Svi su napadi trajali između deset i dvadeset minuta, a redovito bi završavali smrću žrtve. Od sedmorice mužjaka otpadnika, vidjeli smo napade na njih četvoricu. Jedan je poslije pronađen mrtav. Tijelo mu je bilo osakaćeno na način koji je upućivao da su ga napali Kasakela mužjaci, a preostal dvojica su jednostavno nestali. Svjedočili smo napadu i na jednu od tri odrasle ženke. Dvjema drugima izgubio se svaki trag. Drugim riječima, čitava zajednica koja se preselila na jug bila je uništена, osim tri mlade ženke bez mладunčadi. Njih su preuzeли pobjednički mužjaci... “. (str. 117)

Bio je to veliki šok za Goodallovu koja je do tada smatrala da su čimpanze u svom ponašanju „ljubaznije“ od ljudi:

„Nekoliko godina borila sam se da se pomirim s tim novostečenim znanjem. Često kada sam se probudila tijekom noći, stašne slike su mi se prikazivale u glavi – Satan (jedan od majmuna), stavљa svoje ruke u obliku zdjelice ispod Sniffove brade kako bi pio krv koja je tekla iz velike rane na njegovome licu; stari Rodolf, obično dobroćudan, uspravno стоји kako bi bacio kamen težak 2 kilograma na Godijevu ispruženo tijelo; Jomeo trga komad kože s Déovoga bedra; Figan juri i udara, ponovno, i ponovno, Goliathovo pogodeno i drhtavo tijelo, jednog od njegovih junaka iz djetinjstva...“

Nezavisna istraživanja zaista su potvrdila – nasuprot dotadašnjim mišljenjima - da društva čimpanza u svom prirodnom stanju vode „ratove“. U odnosu na povijest međuljudskih sukoba baziranih na promoviranju vlastitih pohlepnih interesa na sve moguće načine, pa i one nasilne (netko je izračunao da su ljudi u poslijednjih 3400 godina svoje povijesti, u miru proveli svega 268 godina. Od toga, nakon svršetka najkrvavijeg – vjerojatno ne i poslijednjeg – globalnog sukoba, nakon 1945. godine, svega 26 dana bez rata!), globalni sukobi između „plemena“ iste životinjske vrste uglavnom su rijetki, a i oni individualni uglavnom ne završavaju krvavo, već prihvaćanjme poraza od strane slabije strane. Da ponovim pouku koju bismo iz navedenih primjera trebali izvući: ljudske zajednice trebaju održavati vlastiti način života, u međusobnoj interakciji slobodno prihvaćajući dobre strane (po vlastitoj ocjeni) života zajednica s kojima komuniciraju (komunikacija se, dakako, ne da izbjegći), ne naturajući svoja viđenja kao nadmoćnija nad onima koja vladaju drugim zajednicama, dozvoljavajući jedna drugoj da neovisno riješe svoje probleme (ne zalazim u dublja etička razmatranja, sem dajući paradigmu vodilje koja bi trebala ljudima upravljati).

Tragično i paradoksalno je, da je većina spomenutih ljudi (osim Jane Goodall) poginula od ljudske ruke, pokazujući našu socijalnoevolucijsku nezrelost. Joy Adamson ubijena je u 70-toj godini života od strane radnika kojeg ja zaposlila, njen suprug George „ubijen je devet godina kasnije 1989. godine, u blizini svog kampa u Nacionalnom parku Kora, dok je priskočio u pomoć turistu kojeg su napali lovokradice“, spasivši mu život. Diane Fosey skončala je vjerojatno – što je upitno – ubijena mačetom od ruku svog suradnika koji je kaznu izbjegao bijegom u Ameriku. Jedino je Timothy Treadwell, zajedno sa svojo djevojkom Amie, poginuo na stravičan način, usmrćen i pojeden od mrkog medvjeda. U 85 godišnjoj povijesti nacionalnog parka to je bio jedini slučaj da su ljudi stradali od medvjeda.

Pretpostavlja se (za sobom je ostavio video snimku, bez slike ali sa zvukom koji je dokumentirao njegovu smrt) da je moguće njegova djevojka koja se od samih početaka pribojavala medvjeda, nekom nesmotrenošću prouzročila njegovu nasilnu reakciju, mada su jeseni kad se događaj zbio medvjedi bili agresivniji zarad pomanjkanja hrane. Prerano je krivicu baciti na medvjede en masse, s obzirom da i među ljudima postoje tipovi koji će svog ljudskog brata likvidirati bez ikakvog povoda (ratove da ni ne spominjem).

Priča se da je sveti Franjo Asiški, i nevjernicima znan po izreci „Neka mi Gospodin podari smirenost da prihvatom stvari koje ne mogu promijeniti, hrabrost da promijenim stvari koje mogu promijeniti i mudrost da ih razlikujem.“ navodno umio pričati sa životinjama – pticama, zečevima i vukovima, primjerice - pa kako god shvatili to, uvjeren sam da bi mnogi njegovi suvremenici to svojstvo pridružili ranije spomenutim osobama.

Uobičajeno je životinje smatrati neintelligentnim stvorenjima, a mnogi im niječu i emocije. No, svako živo biće ima onoliko inteligencije koliko to zahtijevaju okoliš u kojem prebiva i njegov stupanj evolucije. Što će čimpanzama, gorilama, lavovima i medvjedima inteligencija gradskog čovjeka, a s druge strane – prosječnom ljudskom biću njegova navodno viša inteligencija ne bi dozvolila dulje preživljavanje u prirodnim uslovima življenja spomenutih životinja.

Sve rečeno (i nerečeno, dakako) otvara pred čovjekom niz bioetičkih pitanja, odnosa čovjeka prema cijelom živom svijetu, uključujući i sebe – društvenu

životinju. Teško da to suviše tangira većinu ljudskog roda. Čovjek, *zoon politikon*, se evolucijski razvio kao svežder (lovac, sakupljač polodova, ratar, uzgajivač životinja), i tek njegova socijalna evolucija dovodi do postepenih shvaćanja niza odnosa prema živom svijetu, poput nestanka vrsta, uzgoja domaćih životinja za ishranu i načina svoje ishrane, odnosa prema kućnim ljubimcima, zatvaranja životinja u zoološke vrtove, njihova dresiranja za cirkuske arene, ritualna žrtvovanja i ina ubijanja divljači (lov), prava životinja (ovo je naročito intrigantno pitanje: čovjek si je dao slobodno rođenim životnjama određivati prava!) i niz drugih pitanja propitivanjem kojih (i vrlo sporih usvajanja spoznaja) čovjek uči i o vlastitoj ljudskosti. Spektar bioetičkih pitanja je mnogo opširniji, izlazeći iz okvira ovog teksta (od abortusa, eutanazije, eugenike, samoubojstava,...). Opširno se pitanjima zooetike u nas bavio *Nikola Visković* u cijenjenoj knjizi „*Životinja i čovjek, Prilog kulturnoj zoologiji*“. Općenito možemo zaključiti da se svaka vrsta – pa tako i ljudska – u okviru svog areala vodi svojim interesima, od kojih čovjek sem bioloških ima i one nastale socijalnom evolucijom. Stoga se ne može nikada očekivati da će vlastite interesne žrtvovati na račun drugih vrsta (primjerice, svećenici indijske sekte džainista metlicama čiste put pred sobom, ili metu „*područje prije sjedenja ili ležanja kako bi izbjegli nanošenje štete insektima i sitnim oblicima života*“ – što je ekstremni oblik „*poštivanja*“ živog svijeta kakav je nemoguće očekivati od cjeline ljudskog roda), ali se realno nadati razvijanju humanih odnosa spram njih, doprinoseći tako i vlastitoj humanizaciji.

Postoje različite definicije slobode, od one da je sloboda navodno spoznata nužnost (čudno da *Spartak* nije spoznao da je nužno biti mu robom, dok je njegov gospodar shvatio da je nužnost biti mu gazda!), do one da se prostor moje slobode prostire do prostora slobode drugoga, što ustvari ništa o slobodi ne govori, već samo o prostoru prostiranja nečeg neizrečenog, što ja i taj drugi ne moramo podjednako shvatiti. Uostalom, postoje individualne i grupne slobode, koje same po sebi ostaju zagonetka, ovisno o definicijama koje im pridajemo. Moja omiljena je, primjerice, da sloboda naroda ne povlači i slobodu njegovih pripadnika, ali sloboda svakog pripadnika znači da je i narod sloboden – što jednako kao i ranija primjedba ništa ne govori što sloboda jeste. Prepostavljam stoga, što se ona ne da neproblematično definirati, već se ili osjeća, ili se ne osjeća. Netko bi moguće slobodu povezao s jednakostu među jedinkama, ali i među životnjama postoji hijerarhija od alfa do nižerangiranih jedinki, od kojih svaka uživa neka ograničena „*prava*“, baš kao i velike demokrate koje su zaklinju u jednakost među ljudima, da bi potom odmah rekli da to nije apriorna jednakost već jednakost šansi za životni start i razvoj, dok u konačnici ispada da moj predsjednik može bez sankcija – za razliku od mene – kršiti *lockdown* (izolaciju zbog koronavirusne pandemije) koji je

navodno nametnut svima, kao i započeti rat sa susjedima, što meni nije dano. Dakle, sloboda je „*nešto*“ čije sadove ne mogu svi podjednako uživati. Zaključili bismo ovako: životinje rođene u prirodi ne propitkuju slobodu, one naprsto žive i umiru na način koji im je „*podarila*“ priroda. Jedino ljudi promišljaju taj pojam, jer je on tvorevina misaonih bića (čime ne dovodom u pitanje elemente misaonosti u nekih životinja). Postoje njegove rječničke kao i filozofske definicije, ali ne bih tvrdio da bilo koju od njih čovjek živi u praksi, mimo uslova koji je ograničavaju. Stoga se možda najbolje zadržati na vlastitom, njenom subjektivnom čuvstvenom doživljaju, i nadi da ćemo shvatiti kako svaka ljudska jedinka i svaka životinjska vrsta ne mora na naš način „*živjeti slobodno*“! Ukoliko ćemo cijeniti tu spoznaju, utoliko ćemo cijeniti raznolike oblike života s kojima dijelimo planetu, kao i našu ljudsku braću, jačajući time i vlastiti osjećaj samopoštovanja koji nije *ex nihilo* usađen u nas, već proizlazi iz naših i iskustava najboljih članova naše vrste. Poput Adamsonovih, Goodallove, Foseyeve, Treadwella i niza drugih, koji učestvuju ne samo u svojem, već u izgrađivanju svakog ljudskog bića.

**(Posvećeno spomenutima, i mnogim drugima čiji životi očovječuju i naše)*

06.10.2020.g.

PR
DIOGEN pro kultura
<http://www.diogenpro.com>